

ARTYKUŁY

Ewa Milczarek

ewa.milczarek@usz.edu.pl
orcid.org/0000-0003-0726-0959
Uniwersytet Szczeciński
Wydział Prawa i Administracji
Narutowicza 17a
70-240 Szczecin

Interferencja mechanizmu systemu odpowiedzialności wprowadzonego dyrektywą 2019/790 na wolność wypowiedzi

Interference of the mechanism of the liability system from Directive 2019/790 on freedom of expression

Summary: The Internet has fundamentally influenced all aspects of life – including culture, increasing access to such goods. This access has become faster, simpler and cost-free, including access from illegal sources, thus potentially violating the rights of creators. For years, public debate has raised the problem of the “copyright crisis”, which has been unable to meet the challenges of our information society. The EU’s response to increasing protection for creators is Directive 2019/790 on copyright and related rights in the Digital Single Market. Article 17 of this directive imposes an obligation on providers of online content sharing services to preventively control content posted by users – the so-called liability mechanism. This preventive control raises concerns about the potential violation of users’ right to freedom of expression. The article analyzes the mechanisms of the liability system, including the identification of subjective and objective aspects of the imposed obligations. This analysis was compiled with the standards of protection and restriction of freedom of expression in the conditions of the information society. The aim of the work is to assess whether the mech-

anism of the accountability system violates the essence of freedom of expression.

Keywords: directive 2019/790; freedom of expression; liability mechanism; copyright

Streszczenie: Internet wpłynął zasadniczo na każdą dziedzinę naszego życia – również na kulturę, zwiększając dostęp do jej dóbr. Dostęp ten stał się szybszy, prostszy i niegenerujący kosztów, także ten pochodzący z nielegalnych źródeł i naruszający tym samym prawa twórców. Od lat w debacie publicznej podnoszony jest problem „kryzysu prawa autorskiego”, które przestało odpowiadać wyzwaniom społeczeństwa informacyjnego. Unijną odpowiedzią na zwiększanie ochrony twórców jest dyrektywa 2019/790 w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym. Artykuł 17 dyrektywy nakłada na dostawców usług udostępniania treści online obowiązek prewencyjnej kontroli treści zamieszczanych przez użytkowników – tzw. mechanizm systemu odpowiedzialności. Ta prewencyjna kontrola budzi wątpliwości w zakresie potencjalnego naruszenia wolności wypowiedzi. W artykule dokonano analizy mechanizmu systemu odpowiedzialności, obejmującej identyfikację podmiotowych i przedmiotowych aspektów nakładanych obowiązków. Wzięto przy tym pod uwagę standardy ochrony i ograniczania wolności wypowiedzi w warunkach społeczeństwa informacyjnego. Celem pracy jest ocena, czy mechanizm systemu odpowiedzialności narusza istotę wolność wypowiedzi.

Słowa kluczowe: dyrektywa 2019/790, wolność wypowiedzi, mechanizm systemu odpowiedzialności, ochrona praw autorskich

Wstęp

Usługi internetowe stanowią obecnie ważne źródło dochodów dla branży kultury. Rośnie również troska o sprawiedliwy podział wartości generowanych przez niektóre nowe formy rozpowszechniania treści online wzdłuż łańcucha wartości¹. Problem *value gap* na rynku kultury wykazuje coraz większą rozbieżność między wartością, jaką serwisy czerpią z utworów, a przychodami zwracanymi

¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Propagowanie na jednolitym rynku cyfrowym uczciwej, wydajnej i konkurencyjnej gospodarki europejskiej opartej na poszanowaniu praw autorskich, Bruksela, 14.09.2016 r., COM(2016) 592 final.

społeczności, które ją tworzą i inwestują w nią². Unijną odpowiedzią na wyzwania związane z kryzysem prawa autorskiego³ i dostosowaniem postępu technicznego do aktualnego prawodawstwa jest m.in. dyrektywa w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz zmiany dyrektyw 96/9/WE i 2001/29/WE⁴ (dalej: dyrektywa 2019/790). Dyrektywa ta objęła swoim zakresem różnorodną tematykę, która była już często przedmiotem dotychczasowych uregulowań, zarówno w unijnych dyrektywach, jak i krajowych ustawach autorskich.

Największe kontrowersje wzbudził art. 17 dyrektywy, który nakłada nowy obowiązek na dostawców usług udostępniania treści online (dalej: dostawcy usług, operator) w postaci weryfikacji treści, które użytkownicy chcą zamieścić na ich platformach, dokonywanej przed ich publicznym rozpowszechnieniem. Bez wątplenia każda ingerencja w udostępnianą w Internecie treść oddziałuje również na wolność wypowiedzi. Wolność wypowiedzi nie ma charakteru absolutnego i może podlegać ograniczeniom, m.in. w celu ochrony innych dóbr i wartości. Każda ingerencja musi być jednak proporcjonalna i nie naruszać istoty danej wolności lub prawa⁵. W tym kontekście w artykule dokonano analizy wpływu nowych rozwiązań na to prawo podstawowe. Kluczowy dla tej oceny będzie wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej: TSUE) z dnia 26 kwietnia 2022 r. w sprawie *Rzeczpospolita Polska przeciwko Parlamentowi Europejskiemu*⁶, na podstawie którego dokonano analizy wpływu prawa wolności wypowiedzi na ochronę praw autorskich w kontekście mechanizmu prewencyjnej blokady wyrażonej w art. 17 dyrektywy 2019/790.

W pracy wykorzystano następujące metody badawcze: metodę dogmatyczno-prawną, metodę analizy systemowej oraz studium przypadku oparte na orzecznictwie TSUE. Praca jest podzielona na trzy części analityczne. W pierwszej części przeanalizowano istotę mechanizmu systemu odpowiedzialności, opierając się na wnikliwej wykładni tekstu prawnego. Druga część badania dotyczy uchwycenia istoty wolności wypowiedzi pod kątem wyzwań społeczeństwa informacyjnego poprzez badanie standardów wypracowanych przez orzecznictwo Europejskiego

² D.L. Lawrence, *Addressing the Value Gap in the Age of Digital Music Streaming*, „Vanderbilt Journal of Transnational Law” 2019, nr 52(2), s. 514.

³ P. Podrecki P., *Prawo internetu*, Lexis Nexis, Warszawa 2007, s. 353.

⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz zmiany dyrektyw 96/9/WE i 2001/29/WE, Dz. Urz. UE L 130 z 17.05.2019, s. 92-125.

⁵ M. Brkan, *The Concept of Essence of Fundamental Rights in the EU Legal Order: Peeling the Onion to its Core*, „European Constitutional Law Review” 2018, nr 14(2), s. 332-368, <https://doi.org/10.1017/S1574019618000159>

⁶ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 26 kwietnia 2022 r. w sprawie *Rzeczpospolita Polska przeciwko Parlamentowi Europejskiemu i Radzie Unii Europejskiej*, C401/19, ECLI:EU:C:2022:297.

Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC), prawo unijne i stanowiska doktryny. Trzecia część analizy, kluczowa dla całego wyводу, opiera się na analizie interferencji wolności wypowiedzi i mechanizmu systemu odpowiedzialności poprzez interpretację aksjomatyczno-logiczną ukierunkowaną teoretycznie na analizę podstaw mechanizmu systemu odpowiedzialności aplikowanej do konkretnych przejawów korzystania z wolności wypowiedzi. Efektem pracy jest określenie, czy narzędzie to pozostaje w konflikcie z tą wolnością, powodując naruszenie jej istoty, czy jednak znajduje się z nią w symbiozie, pozwalając na ochronę praw autorskich w warunkach wolności wypowiedzi.

Mechanizm systemu odpowiedzialności

Mechanizm systemu odpowiedzialności został przewidziany dla dużych i profesjonalnych platform. W określeniu, czy dany podmiot podlega tym obowiązkom, przyjmuje się kryteria związane z liczbą odbiorców i skalą świadczonych usług. Możliwość usunięcia materiałów ograniczona jest wyłącznie do sytuacji naruszenia prawa autorskiego i praw pokrewnych.

Istota obowiązku nałożonego na podstawie art. 17 dyrektywy 2019/790 opiera się na konieczności posiadania przez dostawcę usług zezwolenia od podmiotów uprawnionych (np. poprzez zawarcie umowy licencyjnej) na publiczne udostępnianie utworów. Zezwolenie wymagane jest również wtedy, gdy dostawca usług sam nie dokonuje czynności udostępniania, a na jego stronie utwór umieszcza prywatny użytkownik tej platformy. W przypadku braku takiego zezwolenia dostawca usług ponosi odpowiedzialność za podawanie do wiadomości publicznej chronionych prawem autorskim utworów.

Dostawca usług może uwolnić się od odpowiedzialności, jeżeli wykaze, że (art. 17, pkt 4 dyrektywy 2019/790):

- a) dołożył wszelkich starań, aby uzyskać zezwolenie,
- b) dołożył wszelkich starań – zgodnie z wysokimi standardami staranności zawodowej w sektorze – aby zapewnić brak dostępu do poszczególnych utworów i innych przedmiotów objętych ochroną, w odniesieniu do których podmioty uprawnione przekazały dostawcom usług odpowiednie i niezbędne informacje,
- c) w każdym przypadku działał niezwłocznie po otrzymaniu odpowiednio uzasadnionego zastrzeżenia od podmiotów uprawnionych w celu zablokowania dostępu do utworów lub innych przedmiotów objętych ochroną, których dotyczy zastrzeżenie, lub usunięcia ich ze swoich stron internetowych, a także dołożył wszelkich starań, aby zapobiec ich przyszłemu zamieszczaniu.

Żądania zablokowania dostępu do swoich utworów muszą być jednoznaczne i należycie uzasadnione. Skargi złożone w ramach tego mechanizmu rozpatruje się bez zbędnej zwłoki, a decyzje o zablokowaniu dostępu zamieszczonych treści

lub o ich usunięciu podlegają kontroli przeprowadzanej przez człowieka. Państwa członkowskie w trakcie implementacji dyrektywy są zobowiązane do zapewnienia, aby dla rozstrzygania sporów związanych z tym mechanizmem dostępne były bezstronne pozasądowe formy dochodzenia roszczeń. Nie ogranicza ani nie wyklucza to drogi sądowej dla celu dochodzenia prawa do korzystania z wyjątku lub ograniczenia w zakresie prawa autorskiego i praw pokrewnych.

Co istotne dla dalszych rozważań, dostawcy usług nie są zobowiązani do sprawowania ogólnego nadzoru. Mechanizm nie obejmuje form takich jak: cytowanie, krytyka, recenzowanie, karykatura, parodia lub pastisz. Państwa członkowskie zobowiązane są do wprowadzenia przepisów przewidujących, że dostawcy usług będą wprowadzać skuteczny i sprawny mechanizm składania skarg i dochodzenia roszczeń, dostępny dla użytkowników ich usług w przypadku sporów dotyczących zablokowania dostępu do zamieszczonych przez nich utworów.

Relacja wolności wypowiedzi i praw autorskich w środowisku cyfrowym

Ze względu na rolę wolności wypowiedzi w rozwoju społeczeństwa demokratycznego i samorealizacji jednostki jej ograniczenia wymagają silnego uzasadnienia aksjologicznego. W europejskim⁷ (i unijnym⁸) systemie prawnym ograniczenia te nie mogą wykraczać poza normatywne uregulowania przewidziane postanowieniami Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r.⁹ (dalej: EKPC). Klauzula limitacyjna (zawarta w art. 10 EKPC) określa, że ograniczenia muszą być przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na ochronę dobrego imienia i praw innych osób.

Relacje między wolnością wypowiedzi a innymi wolnościami, w tym ochroną praw własności intelektualnej, były przedmiotem wielu orzeczeń i opracowań¹⁰.

⁷ Mimo braku ratyfikacji standardy EKPC stosowane są w ramach systemu UE kontroli legalności aktów unijnego prawa pochodnego i objętych kompetencją UE środkami krajowymi. Por. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 29 listopada 1975 r. w sprawie *Roland Rutili przeciwko Ministre de l'intérieur*, C36-75, ECLI:EU:C:1975:137; wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 14 maja 1974 r. w sprawie *Nold, Kohlen und Baustoffgroßhandlung przeciwko Komisji Europejskiej*, C 4-73. ECLI:EU:C:1974:51.

⁸ Artykuł 11 ust. 1 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 83 z 30.03.2010.

⁹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

¹⁰ Szerzej: D. Jaroszewska-Choraś, A. Wedel-Domaradzka, *Między wolnością ekspresji a ochroną praw autorskich - uwagi na tle praktyki orzeczniczej Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2017, t. 15, s. 75-97, <https://doi.org/10.26106/syc8-hb14>; W. Mojski, *Konstytucyjna ochrona wolności wypowiedzi w Polsce*, Towarzystwo Wydawnictw Naukowych LIBROPOLIS, Lublin 2014; *Limitations on Copyrights Based on Freedom of Expression and Information*, „GRUR International” 2020, nr 69(7), s. 768-772, <https://doi.org/10.1093/grurint/ikaa068>; A. Couto, *Copyright and Freedom of Expression: A Philosophical Map*, w: A. Gosseries, A. Marciano, A. Strowel (red.), *Intellectual Property and Theories of Justice*, Palgrave Macmillan, Londyn 2008, s. 160-187.

Także Europejski Trybunał Praw Człowieka wypracował standardy pozwalające na prewencyjne ograniczenie przedmiotowej wolności, formułując szczegółowe warunki takowego ograniczenia. Po pierwsze, zakaz taki służyć ma ochronie ważnego dobra, po drugie, musi być wąsko sformułowany, a po trzecie, nie może jednocześnie pozbawiać możliwości zabierania głosu w sprawie, która budzi uzasadnione zainteresowanie publiczne¹¹. ETPC wielokrotnie podkreślał, że jest to szczególnie groźny typ ingerencji w wolność wypowiedzi, który stosować trzeba z daleko posuniętą ostrożnością, jedynie w wyjątkowych przypadkach¹², a ograniczenia takie powinny być ujęte w ścisłe ramy prawne¹³. Wiadomości stanowią bowiem „zanikające dobro” i nawet krótkie opóźnienie ich publikacji może pozbawić informację znaczenia i wartości¹⁴.

Portale internetowe stanowią miejsce publiczne¹⁵ i są bezprecedensowym narzędziem umożliwiającym korzystanie z wolności wypowiedzi¹⁶. Wpływają również na rynek kultury, z jednej strony ułatwiając dostęp do jej dóbr, a z drugiej – poprzez ten łatwiejszy i tańszy dostęp – często negatywnie wpływają na ochronę praw twórców (np. poprzez uszczerbek finansowy). Ochrona praw twórców bez wątpienia jest istotnym dobrem, co znajduje silne odzwierciedlenie w europejskim systemie praw podstawowych (art. 17 ust. 2 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej). Obecnie podmioty praw autorskich sygnalizują trudności przy próbach udzielania zezwolenia i żądania godziwego wynagrodzenia za wykorzystywanie ich treści online, co wymusza podjęcie działań prawodawczych.

Jak wskazuje utrwalone stanowisko TSUE, publicznego udostępniania utworów nie dokonuje jedynie ten, kto zamieszcza dany utwór w Internecie, ale również sama platforma – dostawca usług, który jest bezpośrednio odpowiedzialny

¹¹ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 21 marca 2000 r. w sprawie *Wabl przeciwko Austrii*, skarga nr 24773/94.

¹² Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 26 listopada 1991 r. w sprawie *Observed i Guardian przeciwko Wielkiej Brytanii*, skarga nr 13585/88; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 8 maja 2004 r. w sprawie *Editions Plon przeciwko Francji*, skarga nr 58148/00; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 17 lipca 2001 r. w sprawie *Ekin przeciwko Francji*, skarga nr 30882/96; wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 18 grudnia 2012 r. w sprawie *Ahmet Yildirim przeciwko Turcji*, skarga nr 3111/10.

¹³ § 60 wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 26 listopada 1991 r. w sprawie *Observed and Guardian przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 13585/88.

¹⁴ § 60 wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 26 listopada 1991 r. w sprawie *Observed i Guardian przeciwko Wielkiej Brytanii*, skarga nr 13585/88.

¹⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego RP z dnia 17 kwietnia 2018 r. IV KK 296/17, OSP 2019/2/15; A. Ayman Abdel-Aziz, H. Abdel-Salam, Z. El-Sayad, *The role of ICTs in creating the new social public place of the digital era*, „Alexandria Engineering Journal” 2016, nr 55(1) s. 487-493, <https://doi.org/10.1016/j.aej.2015.12.019>.

¹⁶ Zob. wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka: z dnia 1 grudnia 2015 r. w sprawie *Cengiz i in. przeciwko Turcji*, połączone skargi nr 48226/10 i 14027/11; z dnia 23 czerwca 2020 r. w sprawie *Vladimir Kharitonov przeciwko Rosji*, skarga nr 10795/14.

za treści przesyłane przez swoich użytkowników¹⁷. Warto zaznaczyć, że dotychczas odpowiedzialność dostawców usług za udzielenie publicznego dostępu do chronionych treści zamieszczanych na ich platformach przez użytkowników tych platform z naruszeniem prawa autorskiego była uregulowana w art. 3 dyrektywy 2001/29¹⁸, a także w art. 14 dyrektywy 2000/31¹⁹ w ramach praktyki *notice and takedown*²⁰. Oba te mechanizmy zostały stworzone 20 lat temu, a w ostatnich latach funkcjonowanie rynku treści online stało się bardziej złożone. Rynek zdominowały platformy oferujące usługi udostępniania treści online. Dyrektywa 2019/790 wprowadza odrębny mechanizm odpowiedzialności dla dostawców usług. Mechanizm ten jest ograniczony do podmiotów, których głównym lub jednym z głównych celów jest przechowywanie i udzielanie publicznego dostępu do dużej liczby chronionych prawem autorskim utworów zamieszczanych przez użytkowników tych usług, które są przez dostawców usług organizowane i promowane w celach zarobkowych (art. 2 pkt 6 akapit pierwszy dyrektywy 2019/790). Rzeczony mechanizm nie obejmuje w konsekwencji dostawców usług społeczeństwa informacyjnego, którzy nie spełniają choćby jednego z kryteriów. Pozostali nadal podlegają ogólnemu systemowi odpowiedzialności przewidzianemu w art. 14 dyrektywy 2000/31 z tytułu usługi „hostingu” oraz, w stosownym wypadku, systemowi odpowiedzialności przewidzianemu w art. 3 dyrektywy 2001/29.

Wolność wypowiedzi a mechanizm systemu odpowiedzialności

Rzeczpospolita Polska skierowała do TSUE skargę na mechanizm systemu odpowiedzialności, wskazując jako wzorzec kontroli ingerencję w wolność wypowiedzi zagwarantowaną w art. 11 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej²¹. W argumentach podnosiła, że aby spełnić obowiązki, a tym samym skorzystać z wyłączenia odpowiedzialności przewidzianego w art. 17 ust. 4 dyrektywy 2019/790, dostawcy usług zobowiązani będą do weryfikowania wszystkich treści zamieszczanych przez użytkowników przed ich publicznym rozpowszechnianiem.

¹⁷ Szerzej: E. Milczarek, *Odpowiedzialność za udostępnianie hipertączy*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2017, nr 2, s. 16-24.

¹⁸ Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym, Dz. Urz. UE L 167 z 22.06.2001, s. 10-19.

¹⁹ Dyrektywa 2000/31/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 8 czerwca 2000 r. w sprawie niektórych aspektów prawnych usług społeczeństwa informacyjnego, w szczególności handlu elektronicznego w ramach rynku wewnętrznego (dyrektywa o handlu elektronicznym), Dz. Urz. UE L 178 z 17.07.2000.

²⁰ Wyrażony w art. 14 dyrektywy 2000/31/WE mechanizm, w którym obowiązek usunięcia danej treści ciążył na usługodawcy, jeżeli powiadomiony został o jej bezprawnym charakterze.

²¹ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 26 kwietnia 2022 r. w sprawie *Rzeczpospolita Polska przeciwko Parlamentowi Europejskiemu i Radzie Unii Europejskiej*.

W tym celu dostawcy ci, wobec braku innych praktycznych rozwiązań, musieliby wykorzystywać narzędzia automatycznego filtrowania. Taka zaś prewencyjna weryfikacja stanowi szczególnie poważną ingerencję w prawo do wolności wypowiedzi i informacji użytkowników usług udostępniania treści online, ponieważ z jednej strony wiąże się z ryzykiem blokowania treści zgodnych z prawem (*overblocking*²²), a z drugiej strony blokowanie jest rozstrzygane automatycznie przez algorytmy, i to jeszcze przed jakimkolwiek rozpowszechnieniem tych treści.

Clue różnicy pomiędzy dotychczasowymi systemami *notice and takedown* a mechanizmem systemu odpowiedzialności w dyrektywie 2019/790 polega na odejściu od konieczności każdorazowego poinformowania dostawcy usług o bezprawnym charakterze udostępniania utworu. Odpowiedzialność wyrażona w dyrektywie 2019/790 nie ogranicza się zatem do niezwłocznego działania po otrzymaniu odpowiednio uzasadnionego zastrzeżenia od podmiotów uprawnionych. Oprócz tego obowiązku dostawcy usług są zobowiązani do podjęcia niezwłocznych działań również przypadku, gdy podmioty uprawnione dostarczyły im odpowiednich i niezbędnych informacji przed wystąpieniem naruszenia prawa autorskiego (np. wcześniej dany utwór był przedmiotem zastrzeżenia). Muszą dołożyć „wszelkich starań – zgodnie z wysokimi standardami staranności zawodowej w sektorze”²³, aby zapobiec wystąpieniu lub ponownemu wystąpieniu takich naruszeń. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w wyroku z dnia 26 kwietnia 2022 r. podkreślił, że zastosowanie przez prawodawcę unijnego tych zwrotów niedookreślonych wprowadza większą elastyczność tekstu prawnego i zapewnia możliwość dostosowania nałożonych w ten sposób obowiązków do sytuacji różnych dostawców usług, ich zasobów i możliwości, rozwoju praktyk stosowanych w sektorze i dostępnych technologii²⁴.

Jak wskazuje rzecznik generalny TSUE, narzędzia rozpoznawania przez „odcisk cyfrowy” mogą bowiem automatycznie filtrować utwory objęte ochroną wśród treści zamieszczonych we wspomnianych usługach, porównując te treści w chwili umieszczenia ich online lub po ich zamieszczeniu z informacjami referencyjnymi dostarczonymi przez wspomniane podmioty uprawnione²⁵.

Bez wątplenia zatem, co potwierdza również TSUE, odrębny mechanizm systemu odpowiedzialności zawiera ograniczenie wykonywania prawa do wolności

²² A. Matlak, T. Targosz, M. Wyrwiński, *Wybrane aspekty implementacji przepisów dyrektywy 2019/790 i dyrektywy 2019/789 w zakresie udostępniania utworów online*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelktualnej” 2020, nr 4, s. 14-48.

²³ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 26 kwietnia 2022 r. w sprawie *Rzeczpospolita Polska przeciwko Parlamentowi Europejskiemu i Radzie Unii Europejskiej*.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Punkt 58 opinii rzecznika generalnego H. Saugmandsgaarda Øe przedstawionej w dniu 15 lipca 2021 r., ECLI:EU:C:2021:61.

wypowiedzi i informacji użytkowników tych usług udostępniania, zagwarantowanego w art. 11 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej²⁶.

Prawo do wolności wypowiedzi nie ma jednak charakteru absolutnego i może podlegać ograniczeniom. Dokonując analizy interferencji mechanizmu systemu odpowiedzialności i wolności wypowiedzi, należy się pochylić nad spełnianiem przez niego warunków określonych w klauzurze limitacyjnej. W opinii TSUE równowaga między wolnością wypowiedzi a ochroną własności intelektualnej zostaje zachowana, ponieważ:

- a) istnieje możliwość udostępniania treści takich jak: cytowanie, krytykowanie, recenzowanie, karykaturowanie, parodiowanie lub pastisz,
- b) odpowiedzialność dostawców usług powstaje dopiero, gdy podmioty uprawnione dostarczą im odpowiednie i niezbędne informacje w odniesieniu do chronionych treści, co pozwala na wykonywanie prawa do wolności wypowiedzi i informacji przez użytkowników, którzy korzystają z tych usług,
- c) użytkownicy prywatni mogą korzystać z utworów i innych przedmiotów objętych ochroną na podstawie wyjątków lub ograniczeń w zakresie prawa autorskiego i praw pokrewnych przewidzianych w prawie Unii,
- d) wbrew stanowisku Rzeczypospolitej, art. 17 dyrektywy 2019/790 nie wprowadza ogólnego obowiązku w zakresie nadzoru, ponieważ nie można wymagać od dostawców usług, by zapobiegali zamieszczeniu i publicznemu udostępnianiu treści, których uznanie za niezgodne z prawem wymagałoby od nich dokonania szczegółowej oceny. To na podmiocie prawa autorskiego ciąży obowiązek dostarczenia wyczerpujących informacji. Jak podkreśla TSUE, mechanizm ten „jest nie tylko odpowiedni, ale również wydaje się konieczny do zaspokojenia potrzeby ochrony praw własności intelektualnej [...], alternatywny mechanizm nie byłby tak skuteczny”²⁷.

Kluczowe dla oceny zachowania odpowiedniej równowagi między wolnością wypowiedzi a prawem ochrony własności intelektualnej jest system gwarancyjny, co do którego prawodawca unijny odnosi się generalnie, wskazując państwo członkowskie jako właściwe do jego zaproponowania i wdrożenia. Jak wskazuje dyrektywa 2019/790, istotne jest zapewnienie przez dostawców usług skutecznych i sprawnych mechanizmów wnoszenia skarg i dochodzenia roszczeń. Efektem ma być system wspierania zgodnego z prawem korzystania z utworów, w szczególności tych objętych wyjątkami i ograniczeniami w zakresie prawa autorskiego, które

²⁶ Punkt 58 wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 26 kwietnia 2022 r. w sprawie *Rzeczpospolita Polska przeciwko Parlamentowi Europejskiemu i Radzie Unii Europejskiej*.

²⁷ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 26 kwietnia 2022 r. w sprawie *Rzeczpospolita Polska przeciwko Parlamentowi Europejskiemu i Radzie Unii Europejskiej*.

mają na celu ochronę wolności słowa i wolności sztuki. Zgodnie z tymi przepisami użytkownicy powinni mieć możliwość złożenia skargi, jeśli uważają, że dostęp do zamieszczonych przez nich treści został zablokowany. Wszelkie skargi powinny być rozpatrywane bez zbędnej zwłoki i podlegać kontroli przeprowadzanej przez człowieka.

Wnioski końcowe

Rozwój Internetu miał ogromny wpływ na osłabienie ochrony praw twórców²⁸, wiele nowych zjawisk wymyka się tradycyjnym rozwiązaniom prawnym²⁹. Zmusza to prawodawcę do szukania nowych rozwiązań, adekwatnych do wyzwań stawianych przez zmiany technologiczne.

Zauważyć należy ogólną tendencję prawa unijnego do wprowadzania prewencyjnych systemów kontroli treści udostępnianych w Internecie³⁰. Wykorzystywane są do tego blokujące nakazy, które mają na celu zapewnienie elastyczności, a tym samym zwiększenie skuteczności środków dla posiadaczy praw³¹. W stosunku do ochrony praw autorskich (i wyłącznie na tym polu) są generalnie zarówno skuteczne, jak i adekwatne w stosunku do ochrony wolności wypowiedzi. Jeżeli ktoś przekazuje cudzy utwór (w niezmienionej formie), to wartość tej treści dla debaty publicznej jest tak naprawdę znikoma. Zachowanie takie ma zdecydowany wpływ na rynek kultury poprzez zwiększanie dostępności jej dóbr, co jednak w europejskiej hierarchii wartości nie może odbywać się kosztem praw twórców tych dzieł.

Analizując mechanizm systemu odpowiedzialności pod kątem zawartych w EKPC i Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej warunków ograniczenia praw i wolności, wskazać należy generalne spełnienie kumulatywne takich przesłanek jak: słuszny cel regulacji, ochrona ważkich wartości, nienaruszenie zasady proporcjonalności oraz istoty wolności i prawa. Dyrektywa 2019/790 jednak w wielu przypadkach zapewnia relatywnie dużą swobodę jej implementacji. Po części jest to wywołane wyraźnym przyznaniem kompetencji ustawodawcom

²⁸ M. Nowikowska, *Rozdział XIII Prawo autorskie w internecie*, w: J. Sieńczyło-Chlabicz (red.), *Prawo własności intelektualnej. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2021.

²⁹ M. Nowikowska, *Odpowiedzialność za naruszenie prawa autorskiego w Internecie*, „Cybersecurity and Law” 2019, nr 2, s. 143, <https://doi.org/10.35467/cal/133853>

³⁰ Por. E. Milczarek, *Preventive content blocking and freedom of expression in the European law - conflict or symbiosis?*, „Journal of Media Law” 2021, nr 13(2), s. 262-275, <https://doi.org/10.1080/17577632.2021.2006962>

³¹ *Study On Dynamic Blocking Injunctions In The European Union*; IPR Enforcement Case-Law Collection, European Union Intellectual Property Office, https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/2021_Dynamic_Blocking_Injunctions/2021_Study_on_Dynamic_Blocking_Injunctions_in_the_European_Union_FullR_en.pdf, s. 16 [dostęp: 2.07.2022].

krajów członkowskich, a po części nieprecyzyjnością sformułowań³², szczególnie w zakresie systemu gwarancji. Powoduje to, że ostateczna decyzja co do właściwej równowagi pomiędzy wolnością wypowiedzi a ochroną praw autorskich powinna być rozpatrywana indywidualnie w stosunku do każdego państwa członkowskiego. To rozwiązanie nie wydaje się optymalne. Jak wskazuje dotychczasowe orzecznictwo TSUE, prawodawstwo powinno zawierać jasne i precyzyjne reguły dotyczące zakresu i stosowania rozpatrywanego środka oraz ustanawiać minimalne wymagania służące temu, aby osoby, których korzystanie z tych praw jest ograniczone, były zaopatrzone w wystarczające zabezpieczenia umożliwiające ich rzeczywistą ochronę przed ryzykiem nadużyć. Uregulowanie to powinno w szczególności wskazywać, w jakich okolicznościach i pod jakimi warunkami taki środek może zostać przyjęty, gwarantując w ten sposób, że ingerencja będzie ograniczona do tego, co konieczne. Zapewnienie takich gwarancji ma tym większe znaczenie, gdy ingerencja jest wynikiem zautomatyzowanego procesu³³. Analizowana dyrektywa nie nakłada na usługodawców ogólnego obowiązku nadzorowania przekazywanych przez siebie treści ani też ogólnego obowiązku aktywnego poszukiwania informacji wskazujących na bezprawność działań. Bez wątplenia jednak nakłada obowiązki w postaci automatycznego filtrowania. Tym samym skłonić się należy ku opinii, że prawodawca unijny powinien z większą precyzją określić wymagania w stosunku do państw członkowskich, tak by analizowaną problematykę ująć w jednolite ramy prawne³⁴. Przyjęcie przez państwa różnych rozwiązań w zakresie systemu gwarancji może naruszyć właściwą równowagę, ale także doprowadzić do rozwarstwienia w jednolitym rynku cyfrowym. Efekt może być szkodliwy zarówno dla wolności wypowiedzi, jak i ochrony praw autorskich. Stanowi to pewne odstępstwo od występującej w ostatnich latach tendencji regulacyjnej zmierzającej do unifikacji prawa na poziomie unijnym³⁵.

Odpowiadając zatem na pytanie badawcze określone we wstępie pracy, należy uznać, że tak zakreślony przez unijnego prawodawcę mechanizm systemu odpowiedzialności narusza istotę wolności wypowiedzi poprzez brak ustanowienia należytego systemu gwarancji przed jej naruszeniem przez systemy automatycznego filtrowania.

³² R. Markiewicz, *Prawo autorskie na jednolitym rynku cyfrowym. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021, s. 362.

³³ Pkt 176 wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 16 lipca 2020 r. w sprawie *Facebook Ireland i Schrems*, C311/18, EU:C:2020:559.

³⁴ Por. A. Zielińska, *Korzystanie z treści chronionych a sztuczna inteligencja – jak daleko sięga odpowiedzialność dostawcy usług udostępniania treści online w świetle art. 17 Dyrektywy 2019/790?*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura” 2022, nr 14(2), s. 143.

³⁵ K. Chałubińska-Jentkiewicz, *Treść cyfrowa jako dobro prawnie chronione – charakterystyka ogólna*, w: K. Chałubińska-Jentkiewicz (red.), *Prawna ochrona treści cyfrowych*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2021.

Bibliografia

- Ayman Abdel-Aziz A., Abdel-Salam H., El-Sayad Z., *The role of ICTs in creating the new social public place of the digital era*, „Alexandria Engineering Journal” 2016, nr 55(1) s. 487-493, <https://doi.org/10.1016/j.aej.2015.12.019>
- Brkan M., *The Concept of Essence of Fundamental Rights in the EU Legal Order: Peeling the Onion to its Core*, „European Constitutional Law Review” 2018, nr 14(2), s. 332-368, <https://doi.org/10.1017/S1574019618000159>
- Chałubińska-Jentkiewicz K., *Treść cyfrowa jako dobro prawnie chronione – charakterystyka ogólna*, w: K. Chałubińska-Jentkiewicz (red.), *Prawna ochrona treści cyfrowych*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Couto A., *Copyright and Freedom of Expression: A Philosophical Map*, w: A. Gosseries, A. Marciano, A. Strouel (red.), *Intellectual Property and Theories of Justice*, Palgrave Macmillan, Londyn 2008, s. 160-187.
- Dyrektywa 2000/31/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 8 czerwca 2000 r. w sprawie niektórych aspektów prawnych usług społeczeństwa informacyjnego, w szczególności handlu elektronicznego w ramach rynku wewnętrznego (dyrektywa o handlu elektronicznym), Dz. Urz. UE L 178 z 17.07.2000.
- Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym, Dz. Urz. UE L 167 z 22.06.2001, s. 10-19.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz zmiany dyrektyw 96/9/WE i 2001/29/WE, Dz. Urz. UE L 130 z 17.05.2019, s. 92-125.
- Jaroszewska-Choraś D., Wedeł-Domaradzka A., *Między wolnością ekspresji a ochroną praw autorskich – uwagi na tle praktyki orzeczniczej Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2017, t. 15, s. 75-97, <https://doi.org/10.26106/syc8h-hb14>
- Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 83 z 30.03.2010.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Propagowanie na jednolitym rynku cyfrowym uczciwej, wydajnej i konkurencyjnej gospodarki europejskiej opartej na poszanowaniu praw autorskich, Bruksela, 14.09.2016 r., COM(2016) 592 final.
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.
- Lawrence D.L., *Addressing the Value Gap in the Age of Digital Music Streaming*, „Vanderbilt Journal of Transnational Law” 2019, nr 52(2), s. 511-543.
- Limitations on Copyrights Based on Freedom of Expression and Information*, „GRUR International” 2020, nr 69(7), s. 768-772, <https://doi.org/10.1093/grurint/ikaa068>
- Markiewicz R., *Prawo autorskie na jednolitym rynku cyfrowym. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2021.
- Matlak A., Targosz T., Wyrwiński M., *Wybrane aspekty implementacji przepisów dyrektywy 2019/790 i dyrektywy 2019/789 w zakresie udostępniania utworów online*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2020, nr 4, s. 14-48.

- Milczarek E., *Odpowiedzialność za udostępnianie hipertączy*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2017, nr 2, s. 16-24.
- Milczarek E., *Preventive content blocking and freedom of expression in the European law – conflict or symbiosis?*, „Journal of Media Law” 2021, nr 13(2), s. 262-275, <https://doi.org/10.1080/17577632.2021.2006962>
- Mojski W., *Konstytucyjna ochrona wolności wypowiedzi w Polsce*, Towarzystwo Wydawnictw Naukowych LIBROPOLIS, Lublin 2014.
- Nowikowska M., *Odpowiedzialność za naruszenie prawa autorskiego w Internecie*, „Cybersecurity and Law” 2019, nr 2, s. 135-149, <https://doi.org/10.35467/cal/133853>
- Nowikowska M., *Rozdział XIII Prawo autorskie w internecie*, w: J. Sieńczyło-Chlabicz (red.), *Prawo własności intelektualnej. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Opinia rzecznika generalnego H. Saugmandsgaarda Øe przedstawiona w dniu 15 lipca 2021 r., ECLI:EU:C:2021:61.
- Podrecki P., *Prawo internetu*, Lexis Nexis, Warszawa 2007.
- Postanowienie Sądu Najwyższego RP z dnia 17 kwietnia 2018 r., IV KK 296/17, OSP 2019/2/15.
- Study On Dynamic Blocking Injunctions In The European Union; IPR Enforcement Case-Law Collection*, European Union Intellectual Property Office, https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/2021_Dynamic_Blocking_Injunctions/2021_Study_on_Dynamic_Blocking_Injunctions_in_the_European_Union_FullR_en.pdf [dostęp: 2.07.2022].
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 26 listopada 1991 r. w sprawie *Observed i Guardian przeciwko Wielkiej Brytanii*, skarga nr 13585/88.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 21 marca 2000 r. w sprawie *Wabl przeciwko Austrii*, skarga nr 24773/94.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 17 lipca 2001 r. w sprawie *Ekin przeciwko Francji*, skarga nr 30882/96.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 8 maja 2004 r. w sprawie *Editions Plon przeciwko Francji*, skarga nr 58148/00.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 18 grudnia 2012 r. w sprawie *Ahmet Yildirim przeciwko Turcji*, skarga nr 3111/10.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 1 grudnia 2015 r. w sprawie *Cengiz i in. przeciwko Turcji*, połączone skargi nr 48226/10 i 14027/11.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 23 czerwca 2020 r. w sprawie *Vladimir Kharitonov przeciwko Rosji*, skarga nr 10795/14.
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 14 maja 1974 r. w sprawie *Nold, Kohlen und Baustoffgroßhandlung przeciwko Komisji Europejskiej*, C 4-73. ECLI:EU:C:1974:51.
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 29 listopada 1975 r. w sprawie *Roland Rutili przeciwko Ministre de l'intérieur*, C36-75, ECLI:EU:C:1975:137.
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 16 lipca 2020 r. w sprawie *Facebook Ireland i Schrems*, C311/18, EU:C:2020:559.

ARTYKUŁY

Ewa Milczarek

Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 26 kwietnia 2022 r. w sprawie *Rzeczpospolita Polska przeciwko Parlamentowi Europejskiemu i Radzie Unii Europejskiej*, C401/19, ECLI:EU:C:2022:297.

Zielińska A., *Korzystanie z treści chronionych a sztuczna inteligencja – jak daleko sięga odpowiedzialność dostawcy usług udostępniania treści online w świetle art. 17 Dyrektywy 2019/790?*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura” 2022, nr 14(2), 132–144, <https://doi.org/10.24917/20837275.14.2.9>